

शब्दावृयं ज्योतिः

xi. संस्कृतम्

i. कोष्ठकात् समुचितमुत्तरं निर्धार्य लिखत ।

१. पुरातना सर्वकलाशाला का ?

(तक्षशिला, कालीघट, उज्जयिनी) उ. तक्षशिला

२. कति माहेश्वरसूत्राणि सन्ति ?

(चतुर्दश, एकादश, दश) उ. चतुर्दश

३. पाणिनिः कस्य शास्त्रस्य आचार्यः ?

(आयुर्वेदस्य, वेदान्तस्य, व्याकरणस्य) उ. व्याकरणस्य

४. अष्टाध्यायी इति ग्रन्थस्य कर्ता कः ?

(पाणिनिः, वाल्मीकिः, कालिदासः) उ. पाणिनिः

५. पाणिनेः माता का ?

(पार्वती, दाक्षी, सुदक्षिणा) उ. दाक्षी

६. उपवर्षः कः ?

(आचार्यः, सेवकः, राजा) उ. आचार्यः

ii. माहेस्वरसूत्राणि सूत्राणि क्रमीकुरुत ।

१. ए ओ ङ्

अ इ उ ण्

ऋ लृ कृ

ऐ औ च्

२. श ष स र्

ख फ छ ठ थ च ट त व्

हल्

कपय्

iii. कथास्तभान् क्रमीकुरुत ।

क.

- अष्टाध्यायी विरचिता ।
- मात्रा साकं नदीमगच्छत् ।
- तक्षशिलायां पठनार्थम् गतवान् ।
- पाणिनिः तपश्चरितुं निर्णिनाय ।
- दःखितः पाणिनिः गृहमगच्छत् ।

उत्तरम् -

तक्षशिलायां पठनार्थम् गतवान् ।
 दःखितः पाणिनिः गृहमगच्छत् ।
 मात्रा साकं नदीमगच्छत् ।
 पाणिनिः तपश्चरितुं निर्णिनाय ।
 अष्टाध्यायी विरचिता ।

ख.

- ★ उपवर्षस्य शिष्यः आसीत् पाणिनिः ।
- ★ सहपाठिनां परिहासेन पाणिनिः अतीव दुःखितः आसीत् ।
- ★ पुरा तक्षशिला नाम काचित् सर्वकलासाला आसीत् ।
- ★ सहपाठिनः पाणिनिं मूढधीः पाणिनिः इति परिहसन्ति स्म ।
- ★ कलाशानायाम् उपवर्षः नाम आचार्यः आसीत् ।

उत्तरम् -

पुरा तक्षशिला नाम काचित् सर्वकलासाला आसीत् ।
 कलाशानायाम् उपवर्षः नाम आचार्यः आसीत् ।
 उपवर्षस्य शिष्यः आसीत् पाणिनिः ।
 सहपाठिनः पाणिनिं मूढधीः पाणिनिः इति परिहसन्ति स्म ।
 सहपाठिनां परिहासेन पाणिनिः अतीव दुःखितः आसीत् ।

ग.

- पाणिनिः कठिनेन तपसा महादेवं प्रत्यक्षीचकार ।
- तक्षशिलायां विद्यार्थिः आसीत् पाणिनिः ।
- मातुः उपदेशेन पाणिनिः तपश्चकार ।
- माहेश्वरसूत्राणि उपयुज्य पाणिनिना प्रत्याहाराः निर्मिताः ।

● महेश्वरात् पाणिनिः सूत्राणि स्वीचकार ।

उत्तरम् -

तक्षशिलायां विद्यार्थिः आसीत् पाणिनिः ।

मातुः उपदेशेन पाणिनिः तपश्चकार ।

पाणिनिः कठिनेन तपसा महादेवं प्रत्यक्षीचकार ।

महेश्वरात् पाणिनिः सूत्राणि स्वीचकार ।

माहेश्वरसूत्राणि उपयुज्य पाणिनिना प्रत्याहाराः निर्मिताः ।

vi. कोष्ठकात् वर्णन् वित्वा माहेश्वरसूत्राणि लिखत ।

(औ, व, लृ, उ, ओ)

1. ऋ - क्

2. ऐ - च्

3. ए - छ्

4. अ इ - ण्

5. ह य - र द्

उत्तराणि

1. ऋ लृ क्

2. ऐ औ च्

3. ए औ छ्

4. अ इ उ ण्

5. ह य व र द्

v. खण्डिकां पठित्वा अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

कतिपयदिनानन्तरं पाणिनिः मात्रा दाक्ष्या साकं जलमाहर्तु नदीमगच्छत् । दैनिकक्रम इव माता कुम्भे जलं पूरयित्वा तटगते शिलातले न्यस्यति स्म । सा पुत्रमेवम् अवदत् - "पुत्र, निरन्तरं घटविन्यासेन तदधोभागस्य चिह्नं शिलोपरि न पश्यसि किम् ? एवं शिलायामपि परिणामो भवति, किं नु खलु त्वयि न ? कष्टेयं दशा ।" प्रश्नोऽयं तस्मिन् चिन्ताधाराः अजनयत् । एवं स विद्यालाभार्थं तपश्चरितुं निर्णनाय ।

i. कः दाक्ष्या साकं जलमाहर्तु नदीमगच्छत् ?

ii. शिलायामपि परिणामो भवति, तथापि किं नु खलु त्वयि न ? कस्याः वचनमिदम् ?

iii. पाणिनिः किमर्थं तपश्चरितुं निर्णिनाय ?

iv. तुमुन्नन्तपदं चित्वा लिखत ।

v. रेखाङ्कितस्य पदच्छेदं लिखत ।

उत्तरम् -

I. पाणिनिः दाक्ष्या साकं जलमाहर्तुं नदीमगच्छत् ।

II. दाक्ष्याः वचनमिदम् ।

III. पाणिनिः विद्यालाभार्थं तपश्चरितुं निर्णिनाय ।

IV. पूरयित्वा

V. नदीम् + अगच्छत् ।

vi. यथोचितं योजयत ।

पाणिनिः - आचार्यः

उपवर्षः - अष्टाध्यायी

माहेश्वरसूत्राणि - महेश्वरः

नटराजराजः - चतुर्दश

उत्तरम् -

पाणिनिः - अष्टाध्यायी

उपवर्षः - आचार्यः

माहेश्वरसूत्राणि - चतुर्दश

नटराजराजः - महेश्वरः

vii. गद्यभागे विद्यमानानि कत्वान्त- तुमुन्नन्तपदानि चित्वा लिखत ।

कतिपयदिनानन्तरं सः मात्रा दाक्ष्या साकं जलमाहर्तुं नदीमगच्छत् । दैनिकक्रम इव माता कुम्भे जलं पूरयित्वा तटगते शिलातले न्यस्यति स्म ।

- कत्वान्तम् -

- तुमुन्नन्तम् -

उत्तरम् -

- वत्वान्तम् - आहर्तुम्
- तुमुन्नन्तम् - पूरयित्वा

viii. प्रदत्तानि माहेधरसूत्राणि उपयुज्य उदाहरणानुसारं प्रत्याहारे अन्तर्गतानि वर्णानि लिखत ।

अ इ उ ण्

ऋ लृ क

ए ओ ङ्

ऐ औ च्

ह य व र ट

ल ण्

ऋ म ङ् ण न म

झ भ ज्

घ ढ ध ष्

ज ब ग ड द श्

ख फ छ ठ थ च ट त व्

क प य्

श ष स र

ह ल्

उदाः- अण् - अ इ उ ।

- अच् - ----- |
- अक् - ----- |
- यण् - ----- |
- इक् - ----- |
- एच् - ----- |
- जश् - ----- |

उत्तरम्

1. अच् -अ इ उ ऋ लृ ए ओ ऐ औ
2. अक् -अ इ उ ऋ लृ
3. यण् -य व र ल
4. इक् - इ उ ऋ लृ
5. एच् -ए ओ ऐ औ
6. जश् - ज ब ग ड द

ix. माहेश्वरसूत्राणाम् उत्पत्तिमधिकृत्य सूचनानुसारं लिखत ।

सूचना:-

- तक्षशिला नाम काचित् सर्वकलाशाला आसीत् ।
- आचार्यः उपवर्षः आसीत् ।
- सतीर्थ्याः पाणिनिं परिहसन्ति ।
- गृहं प्रति अगच्छत् ।
- मातुः उपदेशेन तपश्चरितुं निर्णनाय ।
- सः माहेश्वरसूत्राणि प्रत्यभिजानाति ।

Rathi.T. GHSS.Varavoor

TEAM NAVADHARA IN ASSOCIATION WITH NAVADARSAN 2020